

GAMTINIŲ BŪTYBIŲ MORALINIŲ TEISIŲ NEANTROPOCENTRINIAI ETINIAI ARGUMENTAI

Jūratė Mackevičiūtė
Skaidrė Žičkienė

Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto
Filosofijos katedra
Višinskio g. 25, LT-77155 Šiauliai
Tel. (8 41) 59 57 56
El. paštas: endokadas@one.lt

Straipsnyje analizuojami žmogaus ir gamtos santykio sampratos aspektai, parodant, kad išplečiama nežmogiškųjų gyvųjų būtybių teisių sfera, pripažįstant gyviems ir negyviems gamtos objektams vidinę vertę, nustatomą pagal moralinius, estetinius ir kitokius kriterijus, ypač matant gyvūnų gebėjimą jausti skausmą, taip pat vadovaujantis nuostata, kad individo teisės laikytinos svarbesnėmis nei visos grupės. XVII amžiuje J. Locke'as teigė, kad kiekvienas žmogus, neatsižvelgiant į rasę ir lytį, turi prigimtines teises į gyvenimą, laisvę, sveikatą, laimės siekimą. Plėtodami aplinkosauginę teoriją ir praktiką, XX amžiaus ekofilosofai moralinių teisių teoriją išplėtė iki natūralios gamtos ir jos objektų, gyviems ir negyviems objektams priskirdami prigimtinių, moralinių teisių kategoriją. Jeigu objektas turi moralinį statusą, tai jis turi ir moralines teises. Apžvelgiami du galimi gyvūnų prigimtinių teisių įrodymai: utilitaristinis ir deontologinis. Apibendrinamos gyvūnų teisių gynėjų pozicijos.

Reikšminiai žodžiai: prigimtinė (moralinė) teisė, deontologinis požiūris, utilitarizmas, T. Reganas, P. Singeris.

Įvadas

Dėl žmogaus veiksnių susikomplicavusi ir suaktualėjusi ekologinė situacija kelia didelių reikalavimų ne tik mokslui, bet ir žmogaus moralei. Vis labiau įsisąmoninamas ekologizmo principas kviečia arba reikalauja keisti vertybinę nuostatą gamtos atžvilgiu. Iškilo laisvės ir atsakomybės problema žmogaus santykio su gamta srityje. Ekologinio nestabilumo sąlygomis bręsta dorovinio bendravimo su gamta poreikis. Šį poreikį akivaizdžiai rodo tas faktas, kad bendrojo-

je dorovės kategorijų sistemoje iškilo ekologinė etika, siekianti išryškinti naujas žmonijos vertybines orientacijas, kurios įkvėptų saugoti gamtos įvairovę, skatintų žvelgti į Žemę kaip unikalą ekosistemą, pastūmėtų naujai traktuoti žmogaus vietą gamtoje, paragintų žmones apdairiai ir atsargiai elgtis su gyvybe. Ekologinė etika žmogaus moralės veikimo riboms priskyrė visą gamtą, visos biotinės bendruomenės narius – nuo individualių gyvūnų ir augalų iki jų rūšių, taip pat upių, landšaftų ir visos planetos ekosistemos.

Dar XVII amžiuje prigimtinių teisių koncepciją parengė J. Locke'as. Jis manė, kad kiekvienas žmogus, neatsižvelgiant į rasę ir lytį, turi prigimtines teises į gyvenimą, laisvę, sveikatą, laimės siekimą. Šios teisės skiriasi nuo juridinių teisių, kurios turi visų pripažintą teisinį ir moralinį pagrindimą. Tačiau, pasak Locke'o, gamta neturi prigimtinių moralinių teisių. Šią Locke'o teoriją, praėjus trims amžiams, plėtodami aplinkosauginę teoriją ir praktiką, Vakarų ekofilosofai moralinių teisių teoriją išplėtė iki natūralios gamtos ir jos objektų, gyviems ir negyviems gamtos objektams priskirdami prigimtinių, moralinių teisių kategoriją.

Pirmiausia nužymima šio teksto svarstymo kryptis – trumpai aptariami antropocentrizmo ir jo kritikos bruožai, lėmę gyvūnų interesų moralinės reikšmės pripažinimą. Toliau pristatomi gyvūnų prigimtinių (moralinių) teisių įrodymai – utilitaristinis ir deontologinis, aptariami jų pranašumai ir trūkumai.

Antropocentrizmo kritika

Tradicinis antropocentris moralinis mąstymas orientuojasi į žmogaus problemas. Jeigu tik žmonių interesai turi moralinę vertę, tuomet nesvarbu, kaip mes elgiames su kitais gyvūnais. Jeigu žmonių interesai esti aukščiau kitų, tuomet mes galime elgtis su gyvūnais, kaip tik norime. Vakarietiškos mąstysenos pokyčių sekoje, tolstant nuo krikščioniškųjų viduramžių, kartu su gamtos desakralizacija, visuomenės ir kultūros sekularizacija, formavosi utilitaristinis, gamybinis požiūris į gamtą, kurio paradigmos viena iš filosofinių išraiškų buvo F. Bacono mintis, kad gamta – žmogaus priešas, kurį reikia užkariauti ir užvaldyti pažinimo būdu. Šio požiūrio į gamtą pamatuose slypėjo mechanistinė jos samprata, kurios tipiška išraiška buvo R. Descartes'o požiūris, kad gy-

vūnai tėra sudėtingi mechanizmai, o gamta – ne gyvas išteklių ir energijos sandėlys. Netgi I. Kantui, gyvenusiam maždaug pusantro šimto metų vėliau, atrodė, kad mes neturime gyvūnams tiesioginio išpareigojimo. Kai mechanistinę sampratą keitė G. Leibnizo monadų tolydumo ir harmonijos principas, taip pat natūralizmas, propagavęs žmogaus ir gamtos vienovės idėją, formavosi ekologinės sąmonės pradmenys, nuosekliai keitė ligšiolinį požiūrį į gamtą. Tam kitimui turėjo poveikio daug veiksnių, bet ypač tai, kad žmogus į save patį pradeda žiūrėti ne tik kaip į mąstancią, bet ir kaip į jaučiančią būtybę. Tai akivaizdu J. J. Rousseau „prigimties žmogaus“, „gerojo laukinio“ sampratoje, o dar labiau romantizme, aukštiniame vaizduotėje, jausmus, intenciją, bet ne racionalųjį protą. Kartu plėtėsi ir etinio sąmoningumo sfera, nuo žmogiškųjų santykių pasaulio pereinant prie nežmogiškųjų būtybių, apimant ir visą gamtą.

XIX amžiuje požiūris į gyvūnus pasikeitė tapdamas stipria moraline priežastimi kovojant prieš jų išnaudojimą ir kančias. Skleidėsi požiūris, jog reikia apriboti žmogaus teises išnaudojant gyvūnus ir išplėsti gyvūnų moralines teises, nes gyvūnai sugeba protingai elgtis ir gali jausti moralinį ir fizinį skausmą. Dar 1802 m. Prancūzijoje buvo paskirta premija už darbą, geriausiai atsakiusį į klausimą: kiek žiaurumas, praktikuojamas su gyvūnais, veikia gyventojų dorovę? Ar naudinga būtų išleisti atitinkamus įstatymus? 1809 m. ministras lordas Erskaindas lordų palatoje paskelbė: „Be gailėsčio gyvūnams nėra tikro gero auklėjimo, nėra tikros geros širdies“ (Callicott 1989: 65). Erskaindo dėka 1822 m. buvo priimtas pirmasis Europoje įstatymas, baudžiantis gyvūnų kankintojus. 1824 m. R. Martinas Londone įkūrė pirmąją gyvūnų globos draugiją.

Iš visų XIX a. atsiradusių „naujų gailėstinumo apraiškų“ vegetarizmas, pasak Jameso

Turnerio, buvo giliausias įprastinės vertybės neigimas.

XIX a. vegetarizmas, įgijęs nemažai sekėjų, buvo pripažintas kaip judėjimas. 1896 metais gydytojas H. Williamsas moksliskai patikrinęs pranešė, kad XIX amžius skiriasi nuo ankstesniųjų tuo, kad pripažįsta aukštesniųjų gyvūnų rūšių ir žmogaus bendrumą fizine ir protine prasme. Todėl mėsos valgymas toliau nebegali būti moraliai pateisinamas. Jis iškėlė nuogaštavimą, kad „skausmo sukėlimas skatina žiaurumą ir barbarizmą“ (Williams 1980: 92). Humanistai susirūpino laukinių gyvūnų būtybių įkalinimu ir jų laisvės ribojimu. Daugelis jų protestavo prieš zoologijos sodus pabrėždami, kad nepaisoma gyvūnų fizinių poreikių. Gyvūnų įkalinimas yra jų pažeminimas.

JAV aplinkosauginės veiklos pradininkas J. Muiras, pritardamas biocentrizmo pozicijai, priėjo prie išvados, kad žmogus, nors yra tik viena iš daugelio gamtos rūšių, egzistuojanti kaip tarpusavyje susijusios gyvybės Žemėje dalis, naikina kitas gyvas būtybes dėl religinio išdidumo, ekonominio godumo ir aiškaus nemokšiskumo. Tuo metu Muiri „gyvūnų teisių“ idėja, teigianti, kad žmogaus teisės nėra svarbesnės nei kitų gamtos kūrinų, peržengusi panteizmo ribas, aplenkė visuotinai pripažintą sąvoką ir iki šiol yra filosofinių ir ekonominių diskusijų tema.

Pirmieji gyvūnų teisių gynėjai, neigę, kad gyvūnai egzistuoja žmogaus naudai, suteikę žmogiško pobūdžio atributus gyvūnams, lėmė gyvūnų apsaugos plėtotę XX amžiuje.

Apie gyvūnų prigimtinių (moralinių) teisių įrodymus

Pagrindinė gyvūnų teisių teorija skelbia, kad žmonės privalo leisti gyvūnams gyventi pagal jų prigimtį. Gyvūnai turi teisę ne tik gyventi lais-

vai, bet ir teisę į gyvenimą, teisę nebūti be reikalo nužudyti ir nukankinti.

Gyvūnų teisių klausime glūdi du aspektai: 1) ar žmonės turi pareigas gyvūnams, 2) ar gyvūnai yra moralės subjektai (ar turi moralinį statusą)? Į pirmąjį klausimą žmonija nuo seno atsako teigiamai, o į antrąjį iki šiol pateikia neigiamą atsakymą.

Žinoma, jeigu objektas turi moralinį statusą, tai jis turi ir moralines teises.

Šiuolaikinė ekologinė etika pateikia du galimus gyvūnų prigimtinių (moralinių) teisių įrodymus: utilitaristinį ir deontologinį. Utilitaristinės krypties pagrindinis atstovas P. Singeris teigia, kad „kiekviena gyva būtybė nusipelnė moralinio dėmesio ne dėl proto, bet dėl sugebėjimo jausti“ (Singer 1994: 10).

Pasak žymiausio deontologinės krypties atstovo T. Regano, „tos pačios esminės fiziologinės savybės kaip norai, atmintis, protas jungia gyvūnus ir žmones, todėl mes visi esame lygūs. Bendrosios vertybės tampa lygių teisių pagrindu. Gyvūnai, kaip ir žmonės, yra individualybės, todėl negalima pažeisti jų teisių“ (Regan 1994: 43).

T. Regano pažiūros daug radikalesnės nei P. Singerio, nes jis reikalauja ne reformuoti žmogaus elgesį su gamta, bet panaikinti gyvūnų fermas ir uždrausti komercinę ir sportinę medžioklę.

Apibendrinamas gyvūnų teisių gynėjų pozicijas, T. Reganas nurodė tikslus: „atsisakyti bet kokio gyvūnų išnaudojimo, susijusio su gyvūnų kančiomis ir mirtimi; nenaudoti jų maistui, kailio ir odos gavybai, eksperimentams“ (1994: 50).

P. Singeris apie gyvūnų teises ir lygybę su žmonėmis aiškina remdamasis lygybės idėja. Jis mano, kad gyvūnų gebėjimas patirti skausmą, malonumą sudaro sąlygas turėti savus interesus.

Gyvūnų teisių šalininkai savo kryptį iš ekologinės etikos perspektyvos apibrėžia kaip mo-

ralinių, teisinių žmonių elgesio su gyvūnais idėjų visumą. Jų teigimu, įstatymai turi atstovauti gyvūnų teisėms taip, kaip atstovauja žmonių teisėms. Taigi galima teigti, jog gyvūnus reikia ginti nuo beprasmiško skausmo, nereikalingų kančių ir žiauraus išnaudojimo.

H. Rolstonas III stengiasi sušvelninti gyvūnų teisių šalininkų reikalavimus teigdamas, kad „gyvūnų kančių pateisinimas galimas tik tada, kai žmogus gauna tiesioginę naudą, pavyzdžiui, naudodamas maistui ar medicinos tikslams“. Bet ir tada reikia stengtis suteikti jiems kuo mažiau skausmo. H. Rolstono teigimu, „prisidėti prie rūšies išnykimo reiškia prisidėti prie žudymo“ (Rolston 1992: 36).

Pagrindinis gyvūnų teisių teorijos klausimas – kam ir pagal kokius principus suteikti moralines teises? Šią problemą tyrinėja T. Reganas, analizuojantis keletą teorijų. Negalima mušti ir kankinti gyvūnų. Kodėl? I. Kantas aiškina taip: jei blogai elgiamasi su gyvūnais dabar, tai ilgainiui taip bus elgiamasi ir su žmonėmis. Galbūt XVIII amžiuje toks gyvūnams keliamas žalos pagrindimas ir buvo priimtinas, tačiau šiuolaikinei ekologiškai etikai jis netinka.

Etikai aktualus žiaurumo klausimas. Pasak T. Regano, „gyvūnų mes negalime mušti, nes neturėtume žiauriai elgtis su jais. Žiauriu elgesiu laikomas toks elgesys, kai kas nors patiria malonumą suteikdamas skausmą kitam arba lieka tam skausmui abejingas“ (Regan 1983: 9).

Utilitaristinė gyvūnų išlaisvinimo teorija remiasi dviem principais: lygybės ir naudingumo. Lygybės principas skelbia, kad skirtingų gyvūnų būtybių norai yra vienodos vertės, kad ir kas būtų ta būtybė – žmogus ar gyvūnas. Naudingumo principas teigia, kad mes turime siekti kuo didesnės pusiausvyros tarp gėrio ir blogio. Jei būtybė gali patirti skausmą, baimę, tai ji turi ir moralines teises. Jeigu pažeidžiami lygybės ir nau-

dingumo principai, tada, kas teisinga ar neteisinga, aiškinama pasekmėmis, o ne jausmais ir ketinimais.

T. Regano nuomone, apie gyvūnų apsaugą kur kas išsamiau kalba gyvūnų teisių teorija, individo teises laikydama svarbesnes nei visos grupės. Ši teorija yra artima I. Kantui, pasak kurio viskas, kas turi vidinę vertę (vidinę prigimtį, dvasinį pasaulį), yra tikslas, o ne priemonė. Vadinausi, gyvybė ir yra vidinės vertės išraiška. Gyvybė – tai pagrindinė priežastis, dėl kurios visos gyvos būtybės vertos moralinės pagarbos. Taip interesus principas, anot T. Regano, perauga į „gyvenimo (gyvybės) principą“ (1994: 52).

T. Reganas formuluoja individo, turinčio vidinę vertę, moralines teises, kurio negalima panaudoti kaip priemonės nepažeidžiant moralės. Tai ir sudaro gyvūnų moralinių teisių teorijos pagrindą.

K. J. Warren iškėlė „silpnųjų gyvūnų teisių“ (angl. *rights of weaklings*) teoriją: žmogus neturi būti žiaurus gyvūnams be priežasties. Jos nuomone, tik atskirais atvejais galima nepaisyti gyvūnų teisių, bet žmonių teisių niekada negalima niekinti. Teisės nėra absoliučios ir gali būti koreguojamos pagal aplinkybes. Moralinės teisės įpareigoja ne tik nedaryti žalos gyvūnams, bet ir padėti jiems nelaimėje ir iškilus grėsmei. Savo etikos sistemoje Warren formuluoja silpnųjų gyvūnų teisių teoriją: „1) kiekviena gyva būtybė turi teisę patenkinti išgyvenimui būtinius poreikius, 2) kiekviena būtybė, gebanti kentėti, turi teisę, kad jos niekas neverstų kentėti be priežasties, 3) negalima žudyti gyvūnų būtybių be priežasties“ (Warren 1995: 81).

B. Callicotas mano, kad vienas iš pagrindinių gyvūnų išlaisvinimo judėjimo trūkumų yra nesugebėjimas atskirti naminių ir laukinių gyvūnų teisių. Naminiai gyvūnai yra žmogaus kūriniai. Laukiniai gyvūnai ir augalai gamtoje užima ypatingą

vieta, po to negalima pasakyti apie naminius gyvūnus. Jie – „žmogaus kūriniai, negalintys grįžti į natūralią gamtą“ (Callicot 1994: 42).

Nykstančių gyvūnų rūšių saugojimo idėja, nusakančią moralinį žmogaus elgesį su gamta, pateikia ir T. Reganas, remdamasis gyvūnų teisių teorija, pripažįstančia individų teisę gyventi be kančios. Tai, kad gyvūnai yra vieni iš paskutiniųjų nykstančios rūšies atstovų, nesuteikia jiems papildomų teisių. Jo teisės negali būti svarbesnės už kitų teises. Anot T. Regano, „gyvūnų teisių teorijoje saugotino, reto gyvūno saugojimo priežastis yra ne jo retumas, o jo teisių gynimas. Rūšies populiacijos dydis, kuriai priklauso minėtas gyvūnas, neturi ryšio su gyvūnų teisėmis. Retus gyvūnus mes turime ginti ne dėl to, kad ši rūšis negausi, o todėl, kad jo vertė tokia pat kaip ir kitų gyvūnų“ (Regan 1994: 67).

Įdomu, jog rūšies, o ne individo vertę toleravo viduramžių filosofas Tomas Akviniėtis. Jo teigimu, rūšies vertė pranoksta individo vertę, t. y. kaip forma pranoksta materiją; todėl rūšių, o ne individų gausėjimas papildo visatos gėrį. Visatos tobulumui reikia ne tik individų gausos, bet ir rūšių įvairumo. Anot H. Rolstono, „individas negali peržengti išnykimo slenksčio, o rūšis gali“ (Rolston 1992: 19). Vadinasi, svarbiau ginti visumą, o ne dalį. Kadangi rūšys gali būti išsaugotos tik savo gamtinėje aplinkoje, ją taip pat svarbu saugoti; ji, kaip individas, kaip rūšis, reikalauja mūsų moralinės globos.

P. Tayloras formuluoja ekofilosofinių sistemų požiūrį į gamtą, susidedantį iš keturių kompleksų:

- 1) žmonės tokie pat bendruomenės nariai kaip ir gyvūnai;
- 2) Žemės gamtinės ekosistemos – tai sudėtingas tarpusavyje susijusių elementų tinkle;
- 3) kiekvienas organizmas – tai teleologinis gyvybės centras, telkiantis gėrį;

4) tvirtinimas, kad žmonės savo prigimtimi yra aukštesnės būtybės, yra neteisingas (Taylor 1986: 44).

Ekologinė etika leidžia mums daryti žalą gyvūnams, jeigu neturime kitos išeities. Tačiau jeigu gyvūnai gali turėti teises, tai kodėl jų negali turėti augalai? Jiems taip pat turi būti suteiktos teisės į gyvenimą, į atsinaujinimą, į saulės šviesą, gerą dirvą. Ch. Stone, turėdamas galvoje gamtos objektus – upes, ežerus, miškus, teigia, kad „tai būtų ne kas kita, o tik teisinės praktikos išplėtimas“ (Stone 1974: 40).

Vadinasi, gamtos egzistavimas yra geras saivime. Kiekvienas gyvūnas ir kiekviena gamtos dalis yra morališkai reikšminga, reikalaujanti moralinės paramos. Reikia stengtis nedaryti žalos gamtai, o jei taip atsitinka, žala turėtų būti minimali. Negalime tikėti tuo, jog žmogaus gyvenimas yra aukščiausias ir vienintelis gėris, nes gėris – tai kiekvienos gyvos būtybės ir kiekvieno gamtos objekto egzistavimas.

Svarbu suformuluoti utilitarinio požiūrio į gamtą etinius argumentus: rūšys ir bendrijos turėtų būti saugomos dėl to, kad jos egzistuoja ir kad jų egzistavimas yra ilgos istorinės gyvybės raidos tąsa; visi gyvenantys Žemėje turi lygias teises į gyvenimą.

Didėjant gyventojų skaičiui, neišvengiamai naikinama gamta, pražudant šimtus rūšių ir biologinių bendrijų. Tik kompensacijos būdas, kaip to reikalauja moralė, gali apsaugoti nuo aplinkos naikinimo padarinių. Dar J. Muiras tvirtino, kad gamta, kurdama augalus ir gyvūnus, pirmiausia siekia jų laimės, nes gamtos būtybių gebėjimas jausti laimę yra toks pat kaip ir žmonių. Taigi gamtos būtybės, kaip moralinių santykių subjektai, turi tokią pat teisę į apsaugą kaip ir žmogus.

Kadangi daugelis organinio pasaulio rūšių geba prisitaikyti prie pakitusių sąlygų ir toliau

egzistuoja, Č. Kalenda kelia klausimą: „ar sugebės išlikti žmogus? Ar aplinka bus tinkama tenkinti jo biologinius, psichologinius ir estetinius poreikius?“ (Kalenda 2002: 14). Šiandien kai kurie mokslininkai kelia hipotezę: gal žmonija iš tikrųjų yra ta evoliucijos šaka, kuri neturi ateities ir grimzta į nebūtį? Gal jai lemta išnykti neprisitaikius prie gamtos? Kadangi gyvenimo realybė tampa pavojumi pačiai žmogaus egzistencijai, kyla klausimas: kodėl žmogus, matydamas gyvenamosios aplinkos problemas ir suprasdamas savo, kaip rūšies, išnykimo pavojų, nesugeba reikiamai pagerinti padėties?

Nelaimės, kurias užsitraukia žmogus, primena A. Schweitzerio teiginį: daug dramatiškų situacijų susikuria dėl to, kad žmogus be galo išplėtęs savo valdžią gamtai, neišmoko pats savęs valdyti. Žmogus elgiasi su savimi kaip ir su kitais gyvais ir negyvais pasaulio daiktais. Jis rizikuoja savo rūšies likimu lygiai taip pat kaip ir kitų būtybių likimais. „Gamtoje veikia saiko dėsnis. Joje visos rūšys turi teisę gyventi, – rašo Kalenda. – Gyvūnai nenaikina vienas kito be būtino reikalo. Deja, kai kurie žmonės net nepakyla iki gyvūnų lygio, neišplečia savo mąstymo horizonto iki didžiųjų namų – gamtos lygio, neišugdo savo vaizduotės, kuri leidžia žmogui įsijausti į kito gyvo padaro padėtį“ (Kalenda 2002: 240). Aklaį trokšdamas sužinoti daugiau, jis programuoja susinaikinimą taip pat nerūpestingai ir žiauriai kaip ir kitų būtybių sunaikinimą. Galbūt J. Baudrillard'as teisus sakydamas, kad „žmogus aukojasi kaip rūšis paslaptinam eksperimentiniam likimui, vis dar nežinomam kitoms rūšims, patyrusioms tik natūralų likimą. Šis eksperimentinis likimas, kuriam žmonių rūšis save pasmerkia, naudodama dirbtines priemones, panaikina visas savisaugos instinkto hipotezes“ (Baudrillard 1997: 26). J. Baudrillard'as neigia ryškią Darwino raštų idėją, kad natūrali

atranka veda prie rūšių, gebančių moraliai peržengti natūralią atranką. Siekdama tariamo (techninio) nemirtingumo ir stengdamasi tai daryti dirbtinai, žmonių rūšis praranda išskirtinumą ir tampa nemirtinga kaip „nežmoniška rūšis“.

Žmonija, siekdama susitaikyti su gamta, sunkiai susitaiko su savimi. Be smurto, kurį ji nukreipia prieš kitas rūšis, esama smurto, būdingo žmogui apskritai, rūšies smurto prieš save. Atrodo, tarsi žmonija irgi atgailauja už evoliuciją, kuri davė jai tokias privilegijas ir atvedė prie tokių kraštutinumų. Galbūt visai įmanoma, kad tai yra tas lemiamas procesas, kai pati rūšis skatina savo išnykimą dėl nusivylimo savimi, dėl pagiežos sau ar dėl sąmoningų pastangų šį išnykimą dirbtinai sukelti kaip savo lemtį. Tokio proceso tendencijos pastebimos tik žmonių visuomenės gyvenime.

Išvados

Žmogus sugeba peržengti gamtiškumo ribas, atsisakyti beprasmiško žudymo ir nepagrįsto parazitizmo, nors, kaip rodo praktika, ne itin sėkmingai. Ir vis dėlto nuolatinė kova su savimi, gyvenimo projektavimas ir tobulinimas – štai kas ženklina žmogaus būtį ir išskiria jį iš kitų būtybių. Žalinga veikla gamtoje visuomet teisinama tuo, kad ji yra reikalinga dėl kai kurių žmonių gyvybinių interesų, tačiau žmogaus gerovės išaukštinimas nepateisina nepagarbos gyvūnams ir aplinkos naikinimo.

Įveikus klasikinės filosofinės etikos požiūrį į dorovę tik kaip žmonių tarpusavio sąveikos arba jų santykio su visuomene ryšį, į moralinės bendrijos ribas įtraukiami nauji, nežmogiški nariai. Žvelgiant į gamtos ir žmogaus santykį iš ekologinės perspektyvos, gamtiniai biotinės bendrijos nariai ir pati bendrija, kaip visuma, įgauna moralinį statusą. Moralinių teisių teorija, pri-

pažįstanti gyvūnų interesų moralinę reikšmę ir palaikanti mintį, kad gyvūnai būtų įtraukti į moralinę bendriją, plėtojama iki natūralios gamtos

ir jos objektų, gyviems ir negyviems objektams priskiriant prigimtinių, moralinių teisių kategoriją.

LITERATŪRA

Baudrillard, J. 1997. „Pragaištingoji ekologija“. *Naujoji Romuva* 5: 26.

Callicott, J. B. 1989. *In Defense of the Land Ethic*. Albany, N. Y.: State University of New York Press, 65.

Kalenda, Č. 2002. Ekologinė etika: ištakos ir dartinis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Regan, T. 1983. *The Case for Animal Rights*. Berkeley, University of California Press.

Regan, T. 1994. *Animals Rights, Human Wrongs, Planet in peril*. Essays in environmental ethics. Harcourt Brace Company, Orlando.

Rolston III, H. 1992. *Philosophy gone Wild*. Buffalo. New York: Prometheus Books.

Singer, P. 1994. *All Animals are Equal, Planet in peril*. Essays in Environmental ethics. Harcourt Brace Company, Orlando.

Stone, Ch. D. 1974. *Should Trees have Standing?* Los Altos, Calif.: Kaufman.

Taylor, P. 1986. *Respect for nature*. Princeton: Princeton University Press.

Warren, M. A. 1994. „Difficulties with the strong Animal Rights Position“, in: *Environmental ethics*, ed. Louis P. Pajman. Boston-London: Jones and Bartlett Publishers.

Williams, W. A. 1980. *Empire as a Way of Life: an essay on the causes and character of America's present predicament along with a few thoughts about an alternative*. New York: Oxford University Press.

ARGUMENTS ON NONANTROPOCENTRIC ETHICAL NATURE'S RIGHTS

Jūratė Mackevičiūtė

Skaidrė Žičkienė

Summary

In this article the authors explore preconditions of nonantropocentric ethical nature's rights. In the 17th century J. Locke proposed a concept of innate rights, maintaining that every man has innate rights to life, freedom, health, striving for happiness. These rights are different from legal rights, which have legal and moral basis recognized by everybody. However, according to Locke, nature has no innate moral rights. Three centuries later, this theory was expanded to nature and its objects, both animate and inanimate by applying the category of innate moral rights. This was performed by Western ecophilosophers, when they were developing theory and practice of protecting the environment. Nowadays the ecological ethics presents two possible proofs of animals' innate (moral) rights:

utilitarianistic and deontological. According to P. Singer, the main representative of the utilitarianistic trend, every live being deserves attention not because of its reason, but because of its ability to feel. The views of T. Regan, the most prominent representative of the deontological trend, are far more radical, as he demands not to reform human's behaviour towards nature but to end the existence of animal farms and to forbid both commercial and sports hunting. In the context of ecological ethics, protectors of animals' rights define their trend as the whole of ideas about moral and legal human's behaviour towards animals.

Keywords: innate moral rights, utilitarianistic trend, deontological trend, T. Regan, P. Singer.

Iteikta 2005 06 04